

## **TÜRKİYE'DE GELENEKSEL SİYASAL YAPILANMADAN YENİ MODEL ARAYIŞLARINA**

**Ergün Aybars**

Eskiçağ Yunan yaşamında felsefe, birey, demokrasi, Roma'dan hukuk-devlet kavramları, Rönesans ile modern Avrupa'nın düşünsel, siyasal, kültürel temelini oluşturdu. Avrupalılar kendilerini Hellas'ın Çocukları olarak nitelendirirken bunu kast etmektedirler. 14-15. Yüzyıllarda başlayan Rönesans-Hümanizma hareketi, siyasal-hukuki yapılanmada etkisini, Makyavel'den Descartes'e, Sipinoza, Lock ve Rousseau'ya kadar uzanan yasalar ile 17. ve 18. yüzyılda gösterdi. Tanrısal devlet olan geleneksel-feodal düzene ve onun aristokrasi-ruhban sınıfları egemenliğine dayanan siyasal,hukuki modeli İngiliz-Amerikan-Fransız devrimleriyle yıkıldı. Kapitalizm ve burjuva sınıfının siyasal-Hukuki modeli özellikle Fransız devrimiyle laik-ulus devlet temeli üzerine inşaa edildi. 1789, insanlık tarihinin Avrupa merkezli büyük değişimine kapılarını açıyordu. Ulus, ulusal devlet, ulusal sermaye, vatandaş gibi kavramlar bu yeni yapılanmanın değerleri oluyordu. Feodal ahlakın yerini, kapitalizmin değerleri alıyordu.

19. Yüzyıl Sanayi devrimi ile birlikte, Avrupa daha da büyük bir aşamaya geçti. Yeni yapıda liberalizm, ırkçılık, emperyalizm, sosyalizm gibi yeni kavramlar yer almaya başladı. Avrupa'nın 1789'la başlayan bu oluşumunun sonuçları dolayısıyla, 1945'e kadar sürdü.

Avrupa'nın bu yaklaşık beş yüz yıllık (Rönesans'tan İkinci Dünya Savaşı sonu) tarihi gelişimi dışında kalan sömürge alanları oldu. A.B.D. Avrupa'nın bir ürünü olarak o değerlere sahipti. Yalnızca Japonya Avrupa'ya rağmen gelişmeyi başarabildi.

Sanayi Devrimi sonrası Avrupa'da komünizmden faşizme kadar uzanan siyasal, ekonomik doktrinler, ulusal sermayelerin rekabeti ve iki büyük dünya savaşı yaşandı. 2000'li yıllara girerken Faşist ve Komünist rejimler önemli ölçüde gerilerken, demokrasi ve kapsadığı alan daha çok güçlenmeye ve genişlemeye başladı. 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi" günümüz siyasal modellerinde ölçü olarak önem kazandı. İnsan Haklarına dayalı bir dünyadan söz etmek için erken olmasına ve

özellikle Avrupa + ABD'nin bu konudaki çifte standardı (örneğin Bosna ve Kosova olayları) açıkca görünmesine rağmen, yine de insan haklarından vazgeçilemeyeceğini vurgulamak gerekir. Bu sistemin oluşmasında üç model bulunmaktadır.

- 1- İngiliz Modeli: Meşrutiyet+Demokrasi
- 2- ABD Modeli: Başkanlık+Demokrasi
- 3 Fransız Modeli: Cumhuriyet+Demokrasi

Her üç modelde de önemli ortak nokta, sistemin demokrasi ile bütünleşmesi olarak görülüyor. Her üç model de bugün uygulanmaktadır. Bu üç modelin ortak noktasını, yani değerlerini görmek gerekir.

Bu demokrasilerin temelinde Greko-Romen, Rönesans, Hümanizm, Reform, Kapitalizm, Ulusal Kültür, Hıristiyanlık gibi ortak değerler bulunmaktadır. Oysa Türkiye bu ortak değerlerin hemen bütünüyle dışındadır. Sömürülen bir Ortaçağ ülkesiyken parçalanmış, çöken Osmanlı toplumunun Türk-İslam unsuru bu değerlerle ancak 19. Yüzyılda tanıştı. Bu sebeple Türkiye'de demokrasi konusunu incelerken bu büyük farklılığı görmek gerekir.

Osmanlı İmparatorluğu Ortaçağ sistemine sahipti. Din merkezli bir yapı olan bu sistem tıkanmış ve 19. Yüzyıl'da yaşam olanaklarını yitirmiş bir durumdaydı. Kurtuluşunu Batı'nın modernleşmesini örnek almada görererek, Tanzimat ile kapıyı araladı.

Osmanlı padişahları mülkü kurtarmak için reformlara başlamışlardı. Tanzimat bunun son halkasıydı. Tanzimatla birlikte Türk-Müslüman toplum içinden bir kaç aydın halk adına, imparatorluğun kötü gidişini değiştirecek bir model ile ortaya çıktılar. Genç osmanlıların modeli, teba-i osmaniye meşrutiyet sistemi içinde ortak yapmak idi. 1860 sonrası bu toplum, gazete, tiyatro, roman ile tanışmaya başlarken, ilk kez sivil örgütlenme hareketleriyle de tanıştı. Osmanlı Rus Savaşı sonrası Abdülhamit islamcı modeli getirdi. 1908 Devrimi ile Jön Türkler daha özelde İttihat Terakki Türk+İslam-Batı sentezine model olarak yanaştı. 1918'de Mondros ile birlikte, tüm bu modeller, imparatorluk için kurtarıcı olamamışlardı.

1919'da Mustafa Kemal'in önderliğinde yeni bir model ortaya konuldu. Bütün kötü şartlara, olanaksızlıklara rağmen, emperyalizme karşı bağımsızlık savaşı ve ulusal iradeyi egemen kılma modeli, ABD Mandası ve İngiliz Mandası modellerini etkisiz kılmayı başardı. Model tam bağımsızlık için yönteminin adını da koydu: "Ya İstiklal Ya Ölüm!"

1922'de savaş kazanılır kazanılmaz, ulusal egemenlikçi bu model, gelişme çizgisinin önündeki en önemli engeli (Saltanat) kaldırdı. Yeni yapılanmanın yöntemi de anlaşılıyordu: Devrim!

Esasında daha İstiklal Savaşı içinde BMM bir ihtilal meclisi olarak kurulmuştu. Çıkardığı kanunlar ve kararlar da bunu gösteriyordu.

Lozan sonrası yeni model, devrimci yöntemiyle yapılanmasını sürdürdü. Cumhuriyetin ilanı ve hiyafetin kaldırılışı ile bu durum açıkça görülüyordu. Karşı devrimi Cumhuriyet düşmanlarını safdışı bırakmak için İstiklal Mahkemeleri (Devrim Mahkemeleri) kullanıldı.

Atatürk'ün Türk devrimiyle yapılandığı bu model, altı ilke ile oluştu. Cumhuriyetin bu ilkeleri anayasanın da esasını oluşturdu. Bu yeni model halk devleti olacaktı. Kuşkusuz, on yıl savaştan çıkmış, perişan, sefalet ve cehalet içinde olan, kişi başına ulusal geliri 70 doların altında, sermayesi ve bilgi birikimi olmayan, tüm işletmeleri yabancıların elinde olan, dış borçları altında ezilen, üniversitesinde (Darülfünun) 2.100 öğrencisi olan bu ülkede, halk egemenliğine dayanan modelin başarısı devrimin yeni yapılanması ile olasıydı. Eğitimin birleştirilmesinden, medeni kanuna, kadın haklarına kadar uzanan bu köklü değişiklik, laik temele oturtuldu. Akıl ve bilim yaşamın her alanında yol gösterici olacaktı. Uluslararası ilişkilerde de barış ve ülke barışı çağdaş uygarlık düzeyine çıkmanın esasları oldu.

Günün koşulları gereği, devrim içinde çok partili yaşam olamadı. Ama model demokrasiyi hedef seçtiği için, 1950'de Türkiye'de siyasal iktidar seçimle değişti. Atatürkçü modelden ayrılma, çözülme, yozlaşma, siyasal yapı, ekonomik sistem, kültürel değerler, dış politikanın tam bağımsızlık ilkesi gibi bir çok alanda görüldü. 27 Mayıs 1960'tan 12 Eylül 1980'e kadar uzanan ve 1980'den 1999'a kadar olan gelişmeler, bu yozlaşmanın engellenemeyen aşamaları idi.

Çözülme, yasama, yürütme ve yargıda yayılarak büyürken, 1961 anayasasının getirdiği yeni yapılanma da amacından saptırıldı. Türkiye hızlı nüfus artışı, hızlı iç göç, kişi başına düşen düşük gelir, bozuk eğitim ve sağlık hizmetleri, enflasyon, işsizlik gibi sorunlarla otuz yılı aşkın bir süredir yaşarken, özellikle 1974 Kıbrıs olayı ile başlayan mali, ekonomik, teknolojik ambargolar, dış kaynaklı terör ile de aynı süreçte tanıştı. Asala'dan PKK'ya uzanan terör, bundan yararlanan Sovyet emperyalizminden müttefikimiz olan emperyalistlere ve komşularımıza kadar uzanan bir düşmanlık çemberi ile de ülke kuşatıldı. Tıpkı 1919 gibi, İslam Teali ve Kürt Teali Cemiyetlerinin yerini irtica ve bölücülük aldı. Bu tablo karşısında sorunları çözmekle yükümlü ve sorumlu olan siyasal irade de kendi içine düştüğü yozlaşma sebebiyle etkisiz kaldı. Dışardan ve içerden baskılar başladı: "Modeli Değiştirin!"

İkinci Cumhuriyetçi safsatasından, Osmanlıcılara, Şeriatçılara kadar uzanan bu tüm arayışların hedefi, Kemalist modelin "ulusal+laik+üniter cumhuriyet" yapısını yıkmaktı.

1923'te on üç milyonluk perişan bir ülkede, Atatürkçü Model, mucize sayılabilecek bir başarı ile sağlam bir siyasal+sosyal+ekonomik+kültürel temel attı. Bu model, kuşkusuz dünyanın ve Türkiye'nin geçirdiği gelişmeler karşısında "akıl+bilim"

## YENİ MODEL ARAYIŞLARI

4

işığında değerlendirilerek, gerekli değişimler de yapılmalıdır. Ancak, Atatürk'ün kurduğu ve anayasamızın değişmez ilkeleri olan esas değerlerle de oynanamayacağına dikkati çekmek isterim.

Parlamenter sistemin yozlaşmış kadrolarından başarılı bir başkanlık veya yarı başkanlık sistemi çıkacağını sanarak, kendimizi aldatmayalım. Hangi model olursa olsun, insan faktörü bozuk olan bir modelden başarı bekleyemeyiz. Model arayışını Türkiye'nin kendi gerçekleriyle, bilgi çağına açılan günümüz dünyasının gerçeklerine dayalı olarak yapmalıyız.